
GYORS TÉNYKÉP

AZ ÁLLAMI VAGYON MAGÁNOSÍTÁSÁNAK TERÜLETI DIMENZIÓI

RECHNITZER JÁNOS

Az állami vagyon privatizációja lényegében lezárult, annak sokirányú elemzése megkezdődött. Nem nélkülözhető a regionális összefüggések feltárása, illetve azok sajátosságainak összegyűjtése, rendszerezése.

Az ország térszerkezetének átrendeződését számos tényező befolyásolta. Ezek között meghatározó szereppel rendelkezik a gazdaság szerkezeti és szervezeti rendszere. A regionális gazdaságtan – mint a regionális tudomány egyik alkotó diszciplínája – azt vizsgálja, hogy különféle társadalmi–intézményi, településhálózati, infrastrukturális és környezeti tényezők miként hatnak a gazdaság térbeli elrendezettségére, azok működését éppen a területi szerkezetből következő sajátosságok miként befolyásolják. A regionális gazdaságtan nemzetközi és magyar irodalma kevésbé foglalkozott a privatizáció területi hatásaival. Ennek oka lehet a tömeges magánosítás hiánya vagy éppen az információk (adatok) kedvezőtlen elérhetősége. Holott az állami tulajdon leépítése, s ezáltal a területi gazdaságok tulajdonosi, szervezeti és működési rendszerének átalakulása alapvetően módosítja a korábbi regionális szerkezeteket, kapcsolatokat, termelési, tevékenységi feltételeket.

Az állami vagyon privatizációja kapcsán az egyik oldalról azt kell elemeznünk, hogy e vagyonnak a magánosítása, mint egy modernizációs akcióorozat mennyiben segítette a magyar területi szerkezet átalakulását, miként hatott a lokális–regionális gazdaságokra, azok működését, megújítását mennyiben formálta át. A másik oldalról pedig azt, hogy magának a vagyonnak a térbeli elhelyezkedése, megosztottsága, az eltérő területi–ágazati jellege befolyásolta-e az értékesítést. S végül azt is megkíséreltük elemezni, hogy megjelentek-e területi szempontok az állami tulajdon privatizációjában, annak elveiben és gyakorlati végrehajtásában, vagy csupán a gazdasági–piaci érdekek érvényesültek. Kérdésünk tehát az volt, hogy a privatizációs politika és a területi politika között létrejött-e kapcsolat, s ha igen, milyen sajátosságokat mutatott.

Területi sajátosságok

Az ÁPV Rt. portfóliójába tartozó társaságok alapadatai egyszerűen visszatükrözik az ország területi szerkezetének sajátosságait, de egyben azokat a kialakult ágazati meghatározottságokat is, amelyek a magyar modernizációt jellemzik, vagy pontosabban arra tartósan hatnak.

A főváros és vidék éles gazdasági elkülönülését illusztrálja az adatsor (1. táblázat). A társaságok száma és a jelenlegi (1998. év végi) létszáma esetében beszélhetünk csak a vidék előnyéről.

1. TÁBLÁZAT

Az ÁPV Rt. portfóliójának néhány jellemzője megyei bontásban, 1998
(*Portfolios of the Hungarian Privatisation and State Holding Company*
by Counties)

Megye	Társaságok száma (db)	Alapításkori létszám (fő)	Jelenlegi létszám (fő)	Jegyzett tőke (M Ft)	Saját vagyon (M Ft)	Egy lakosra jutó saját vagyon (ezer Ft)
Győr-Moson-Sopron	80	43 823	33 842	96 954	124 765	293
Vas	40	14 405	11 718	12 593	19 655	73
Zala	45	19 004	15 953	17 202	24 370	81
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>165</i>	<i>77 232</i>	<i>61 513</i>	<i>126 749</i>	<i>168 790</i>	<i>170</i>
Fejér	45	27 469	15 054	37 023	58 564	137
Komárom-Eszt.	44	27 406	31 017	44 722	49 205	158
Veszprém	51	21 594	20 744	34 926	42 286	112
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>140</i>	<i>76 469</i>	<i>66 815</i>	<i>116 671</i>	<i>150 055</i>	<i>135</i>
Baranya	63	28 796	26 456	68 117	70 199	172
Somogy	45	15 079	11 996	17 119	25 061	75
Tolna	33	16 042	13 141	134 925	140 813	568
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>141</i>	<i>60 774</i>	<i>52 450</i>	<i>220 161</i>	<i>236 074</i>	<i>238</i>
Bács-Kiskun	65	17 551	15 026	17 579	21 206	39
Békés	47	14 712	13 899	15 092	19 302	48
Csongrád	54	24 413	20 692	31 544	48 448	114
<i>Dél-Alföld</i>	<i>166</i>	<i>56 676</i>	<i>49 617</i>	<i>64 215</i>	<i>88 956</i>	<i>65</i>
Hajdú-Bihar	65	36 455	29 275	86 060	96 307	176
Jász-N.-Szolnok	53	26 311	16 867	22 538	29 434	70
Szabolcs-Sz.-Bereg	45	15 139	16 634	18 310	21 558	38
<i>Észak-Alföld</i>	<i>163</i>	<i>77 905</i>	<i>62 776</i>	<i>126 908</i>	<i>147 299</i>	<i>96</i>
Borsod-A.-Zemplén	92	41 772	36 188	141 608	176 234	237
Heves	48	16 764	17 156	59 128	66 919	204
Nógrád	26	8 062	8 018	7 033	9 735	44
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>166</i>	<i>66 598</i>	<i>61 362</i>	<i>207 769</i>	<i>252 888</i>	<i>196</i>
Pest	53	25 160	19 880	64 660	73 611	74
Budapest	585	358 702	312 469	1 065 682	1 466 815	778
<i>Budapest és Pest megye</i>	<i>638</i>	<i>383 005</i>	<i>331 492</i>	<i>1 130 342</i>	<i>1 540 426</i>	<i>535</i>
<i>Vidék összesen</i>	<i>994</i>	<i>439 957</i>	<i>373 556</i>	<i>927 133</i>	<i>1 117 672</i>	<i>135</i>
<i>Ország összesen</i>	<i>1 579</i>	<i>798 659</i>	<i>686 025</i>	<i>1 992 815</i>	<i>2 584 487</i>	<i>254</i>

Forrás: ÁPV Rt.

A gazdasági potenciált mutató jegyzett tőke és annak valós aktivitását kifejező saját vagyon vonatkozásában már a fővárosi többlet az uralkodó, azaz a privatizációba bevont állami vagyon nagysága lényegében azonos nagyságrendű Budapest és az ország többi területe esetében.

Regionális szinten a társaságok számában jelentős eltérések nem mutathatók ki. Közel azonos számú gazdasági szervezet került minden régióban a portfólióba, ami a korábbi gazdasági bázis egyenletes telítettségét mutatja, illetve számos gazdasági szerepkörnek (pl. kereskedelem, közlekedés, szolgáltatások, közszolgáltató vállalatok, építőipar stb.) a területi (döntően megyei) elv szerinti szervezését. Mindegyik régióban viszont kiugranak a gazdasági szempontból meghatározó megyék, amelyek vezetik a regionális listákat, egyben a befektetések célpontjait jelentik.

A privatizációba bevont társaságok alapításkori és jelenlegi létszámának változásából kiderül, hogy döntően nem a magánosításból, hanem a gazdasági szerkezet átrendeződéséből következett a munkanélküliség. Az adatsorok nem bizonyítják, hogy a területi egységek között kialakult nagy foglalkoztatási feszültségek egyértelmű és függvényszerű kapcsolatban állnának a privatizációval¹.

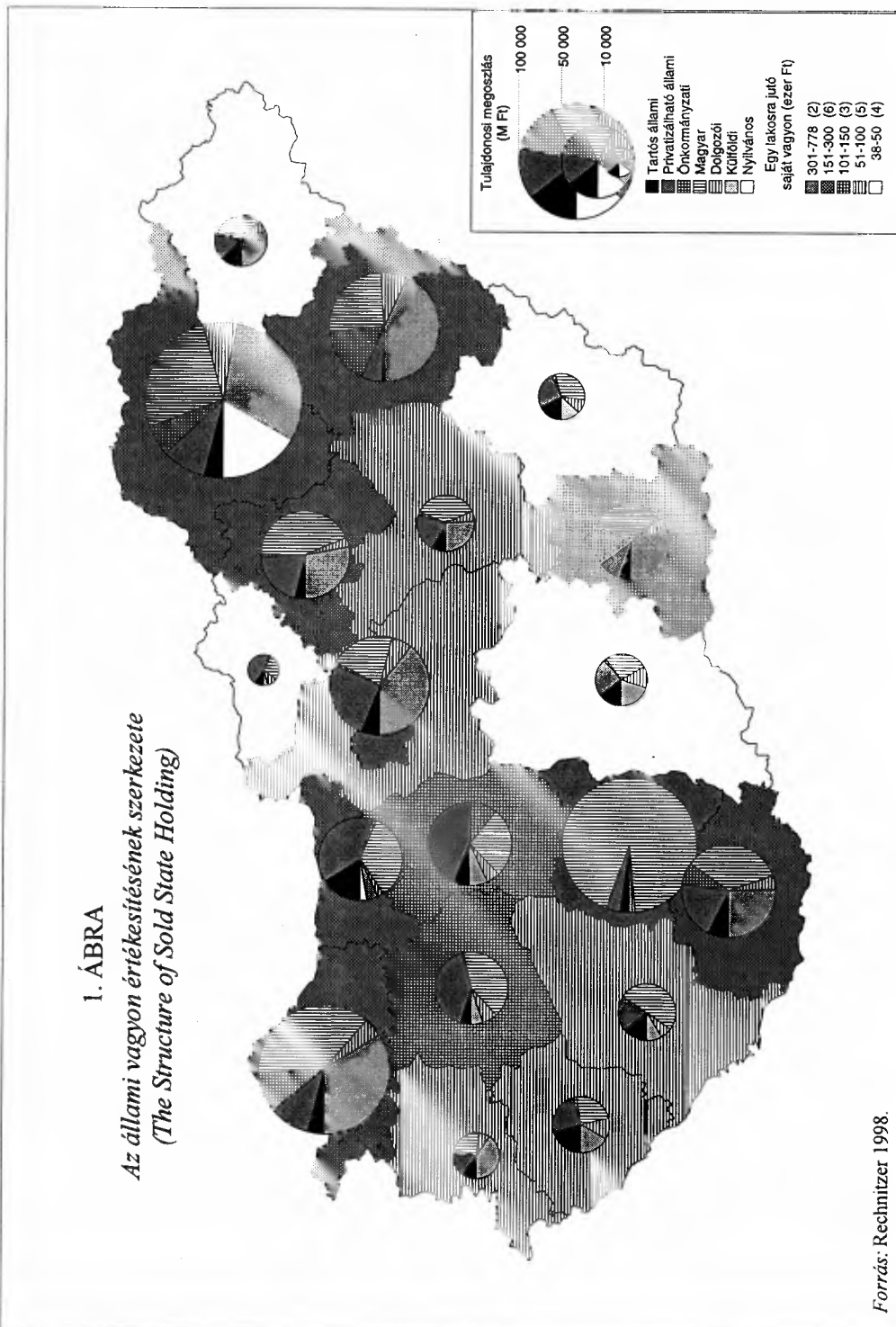
A területi egységek gazdasági potenciálját illusztrálja a jegyzett tőke és a saját vagyon nagysága. Ez utóbbi néhány jellemzőjét tüntettük fel az *1. ábrán*. Az egy lakosra jutó értékek alapján a megyék között a különbségek számottevőek, hiszen a tradicionális északkelet–délnyugat ipari tengely mentén a magasabb vagyont mutató megyék sorakoznak fel, míg az alföldi térségben az állami tulajdonú tőkekinálat mérsékeltebb volt.

Az állami tulajdon aránya 1998-ra már jelentősen csökkent, hiszen 10,8%-ot tett ki a 100%-ban állami tulajdonú vállalatok aránya, a többségi állami részesedés (50% felett) a társaságokon belül 6,5%, a kisebbségi (50% alatt) ennek közel kétszerese 11,0% volt.

A *2. táblázatból* látható, hogy az időszak végére (1998) a meghatározó, állami tulajdonban lévő társaságok azokban a térségekben találhatóak, ahol az alapanyag termelő és feldolgozóipar szerepe volt a meghatározó (Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Heves), illetve a mezőgazdasági termelés és élelmiszeripar dominanciája érvényesült (Békés, Bács-Kiskun). Az állami részvétel a társaságok működésében a többségi rész (50% felett) alapján nem mutat területi sajátosságot, hiszen például Komárom-Esztergom, Somogy vagy Bács-Kiskun megyében van még 10% felett a többségi állami tulajdont felmutató társaságok aránya, ami magyarázható például a vállalatok kedvezőtlen értékesítési lehetőségeivel, vagy ágazati szempontokkal (mezőgazdaság), de a privatizációs törvényben meghatározott feltételek érvényesülését is visszajelzi.

1. ÁBRA

*Az állami vagyon értékesítésének szerkezete
(The Structure of Sold State Holding)*

Forrás: Rechnitzer 1998.

2. TÁBLÁZAT

A társaságok megoszlása az állami tulajdon részaránya szerint, területenként, 1998
(Division of Companies by the Share of State, by Counties)

Megye	Társasá- gok száma (db)	100		50–99,9		0,1–49,9		0	
		százalékban állami tulajdonú társaságok száma és megoszlása							
		db	%	db	%	db	%	db	%
Győr-M.-Sopron	80	8	10,0	2	2,5	9	11,3	61	76,3
Vas	40	5	12,5	2	5,0	0	0,0	33	82,5
Zala	45	4	8,9	3	6,7	3	6,7	35	77,8
Nyugat-Dunántúl	165	17	10,3	7	4,2	12	7,3	129	78,2
Fejér	45	7	15,6	3	6,7	3	6,7	32	71,1
Komárom- Esztergom	44	2	4,5	5	11,4	2	4,5	35	79,5
Veszprém	51	9	17,6	3	5,9	3	5,9	36	70,6
Közép-Dunántúl	140	18	12,9	11	7,9	8	5,7	103	73,6
Baranya	63	4	6,3	5	7,9	8	12,7	46	73,0
Somogy	45	4	8,9	5	11,1	5	11,1	31	68,9
Tolna	33	4	12,1	1	3,0	3	9,1	25	75,8
Dél-Dunántúl	141	12	8,5	11	7,8	16	11,3	102	72,3
Bács-Kiskun	65	9	13,8	7	10,8	7	10,8	42	64,6
Békés	47	7	14,9	3	6,4	2	4,3	35	74,5
Csongrád	54	5	9,3	3	5,6	9	16,7	37	68,5
Dél-Alföld	166	21	12,7	13	7,8	18	10,8	114	68,7
Hajdú-Bihar	65	4	6,2	4	6,2	12	18,5	45	69,2
Jász-N.-Szolnok	53	6	11,3	4	7,5	5	9,4	38	71,7
Szabolcs-Sz.- Bereg	45	6	13,3	3	6,7	2	4,4	34	75,6
Észak-Alföld	163	16	9,8	11	6,7	19	11,7	117	71,8
Borsod-Abaúj- Zemplén	92	12	13,0	2	2,2	13	14,1	65	70,7
Heves	48	9	18,8	3	6,3	5	10,4	31	64,6
Nógrád	26	5	19,2	1	3,8	1	3,8	19	73,1
Észak-Magyar- ország	166	26	15,7	6	3,6	19	11,4	115	69,3
Pest	53	9	17,0	4	7,5	5	9,4	35	66,0
Budapest	585	51	8,7	40	6,8	77	13,2	417	71,3
Budapest és Pest megye	638	60	9,4	44	6,9	82	12,9	452	70,8
Vidék összesen	994	119	12,0	63	6,3	97	9,8	715	71,9
Ország összesen	1579	170	10,8	103	6,5	174	11,0	1132	71,7

Forrás: ÁPV Rt.

A 100%-ban eladott társaságok területi szerkezete mélyebb regionális különbségeket úgyszintén nem tartalmaz, hiszen az országos 70,1%-os aránya a társaságokon belül vidéki viszonylatban 70,9%-ot jelent. Az mindenesetre megállapítható, hogy a nyugat-magyarországi (osztrák–magyar határ menti megyék) régióban a legmagasabb az eladások aránya, míg a legalacsonyabb Budapesten (64,2%), illetve a megyék közül Bács-Kiskun megyében (63,1%). Mindezt megerősíti, hogy a kisebbségi állami tulajdon gyenge vagy kimondottan mérsékelt a nyugati határ menti megyékben. Viszont a kedvezőtlen adottságú régiókban (Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Észak-Magyarország), azok több megyéjében jóval a vidéki átlag felett található meg az állami jelenlétnek valamilyen formája a gazdasági társaságokban, ami arra utal, hogy e térségek egyes tradicionális ágazataiban, illetve azok további értékesítésénél vélhetően újabb szerkezetjavító intézkedésekre lesz szükség.

Üzenet értékű lehet ez a megállapítás a területi politika számára, hiszen az is *területfejlesztési tevékenységnek* tekinthető, ha az *állam a hátrányos helyzetű térségek* – korábbi – domináns gazdasági egységeiből *nem vonul ki teljesen*, hanem azokban valamilyen formában részt vesz, illetve azok gazdasági megerősítését éppen a jelenlétével támogatja. Az állami részvétel e térségekben egyfajta *stabilizáló erőt* jelenthet, amelynek *számos közvetlen és közvetett hatása* lehet a foglalkoztatottságtól kezdve a helyi piacok alakításán át egészen a vállalkozói környezet létrehozásáig. A magyar területi politikában a *borsodi térség* lehet az egyik példa arra, hogy egy bizonytalan és nem átgondolt állami részvétel miként halmozhatja a problémákat. Természetesen azt látni kell, hogy a *privatizációs intézkedések önmagukban nem oldják meg a térségi problémákat*, azok egy-egy pontját erősíthetik, vagy gyengíthetik.

A *kivásárlások időbeli és területi alakulását* mutató *3. táblázatból* arra lehet következtetni, hogy 1994-ig az állami tulajdon teljes magánosítása (100%-os eladások) az összes társaság vonatkozásában 41,8%-ot ért el. Ebben az első időszakban leginkább élen jártak a *dunántúli megyékben* működő társaságok, hiszen e régiókban valamivel nagyobb arányban találtunk 100%-ban eladott gazdasági szervezeteket, mint más térségekben.

Az *1995–1997 közötti* időszakban az eladások növekedése viszont *eltérő volt a megyék szintjén*. Ekkorra *egyes megyék már „telitődtek”*, így például Fejér, Veszprém, Hajdú-Bihar, azaz kismértékű eladást tudtak csak produkálni.

A privatizációt ezekben a megyékben lényegében már 1995-ben vagy 1996-ban alapvetően *befejezettnek lehetett tekinteni*. Más megyéket – és ezek teszik ki a többséget – éppen az 1996–1997-es évek fordulóján *egy újabb privatizációs hullám érte el*. Egyik évről a másikra *10%-nál nagyobb növekedés* volt jellemző a következő megyékben: Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala, Somogy, Tolna, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Budapest.

3. TÁBLÁZAT

A 100%-ban eladott társaságok aránya megyénként az értékesítés éve szerint (%)
(Share of the Companies Sold Out Completely by Counties, by the Year of Sale)

Megye	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Össze- sen
Győr-Moson-Sopron	2,5	6,3	21,3	13,8	7,5	10,0	15,0	0,0	76,3
Vas	2,5	10,0	27,5	10,0	7,5	10,0	7,5	2,5	77,5
Zala	2,2	4,4	31,1	11,1	4,4	11,1	13,3	0,0	77,8
Nyugat-Dunántúl	2,4	6,7	25,5	12,1	6,7	10,3	12,7	0,6	77,0
Fejér	0,0	8,9	24,4	17,8	13,3	2,2	0,0	2,2	68,9
Komárom-Esztergom	0,0	2,3	29,5	11,4	13,6	15,9	6,8	0,0	79,5
Veszprém	0,0	5,9	23,5	11,8	11,8	15,7	2,0	0,0	70,6
Közép-Dunántúl	0,0	5,7	25,7	13,6	12,9	11,4	2,9	0,7	72,9
Baranya	3,2	4,8	19,0	15,9	7,9	14,3	6,3	0,0	71,4
Somogy	2,3	4,5	11,4	15,9	6,8	18,2	6,8	0,0	65,9
Tolna	0,0	3,0	36,4	15,2	0,0	9,1	12,1	0,0	75,8
Dél-Dunántúl	2,1	4,3	20,7	15,7	5,7	14,3	7,9	0,0	70,7
Bács-Kiskun	3,1	3,1	18,5	20,0	3,1	4,6	10,8	0,0	63,1
Békés	0,0	4,3	27,7	8,5	12,8	10,6	10,6	0,0	74,5
Csongrád	1,9	7,4	18,5	14,8	14,8	1,9	9,3	0,0	68,5
Dél-Alföld	1,8	4,8	21,1	15,1	9,6	5,4	10,2	0,0	68,1
Hajdú-Bihar	0,0	9,2	24,6	10,8	9,2	10,8	4,6	0,0	69,2
Jász-Nagykun-Szolnok	1,9	0,0	20,8	11,3	15,1	5,7	13,2	0,0	67,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0,0	8,9	24,4	13,3	8,9	8,9	8,9	0,0	73,3
Észak-Alföld	0,6	6,1	23,3	11,7	11,0	8,6	8,6	0,0	69,9
Borsod-Abaúj-Zemplén	1,1	4,3	19,6	14,1	6,5	7,6	17,4	0,0	70,7
Heves	2,1	8,3	14,6	16,7	4,2	8,3	10,4	0,0	64,6
Nógrád	0,0	0,0	26,9	26,9	7,7	3,8	7,7	0,0	73,1
Észak-Magyarország	1,2	4,8	19,3	16,9	6,0	7,2	13,9	0,0	69,3
Pest	1,9	5,7	20,8	17,0	1,9	7,5	9,4	0,0	64,2
Budapest	2,6	8,4	15,7	12,1	7,3	9,7	12,8	0,2	68,8
Budapest és Pest megye	2,5	8,1	16,1	12,5	6,9	9,5	12,5	0,2	68,4
Vidék összesen	1,4	5,4	22,5	14,3	8,3	9,3	9,6	0,2	70,9
Ország összesen	1,8	6,5	19,9	13,5	7,9	9,4	10,8	0,2	70,1

Forrás: ÁPV Rt.

Megjegyzés: A 2. és 3. táblázat adatainál a 0%-os állami részesedésű, illetve a 100%-ban eladott társaságok részaránya közötti 1,6%-os különbséget az okozza, hogy az ÁPV Rt. által rendelkezésre bocsátott két eltérő adatbázis (tulajdonosi struktúra és társasági adatok) alapján készültek.

Megállapítható tehát, hogy a 100%-ban eladott társaságok területi terjedésében *egyenletes növekedés volt jellemző*. Az 1993-ban jelentkező első privatizációs „boom” után a második 1995–1997 között zajlott, amelynek *mértéke és intenzitása elérte az elsőt, sőt több megyében azt meg is haladta*. A társaságok száma alapján voltak *privatizációs tartalékok* a megyékben, ezt az egyszerűsített eladási technikák a felszínre tudták hozni, hiszen a *kis- és középvállalkozások* kerültek értékesítésre ebben a körben. *Területi különbségekre összességében nem volt érzékeny a privatizáció, annak terjedése térben egyenletesnek tekinthető*.

Térjünk vissza a *1. ábrához*, amelyen feltüntettük a saját vagyon tulajdonosi szerkezetét, s ezzel is közelebb akartunk kerülni annak megfejtéséhez, hogy a *privatizációban miként érvényesültek a területi hatások*. Kezdjük az elemzést a tulajdoni szerkezet alapján. Az állami tulajdon esetében több csoport különíthető el.

Az első, ahol *magas az állami rész aránya*, s azon belül is számottevő (több mint 50%-os) a *tartós állami tulajdon mértéke*. Ezek a többségében *mezőgazdasági–erdőgazdálkodási társaságokat* és más, *stratégiai ágazatokat* tömörítő megyékben található (Bács-Kiskun, Békés, Somogy, Zala, Vas, Szabolcs-Szatmár-Bereg). Itt a *privatizációs tartalékok mérsékeltek*, egy stabilizálódott szerkezet alakult ki. A másik csoportban *magas az állami tulajdon aránya, de a tartós állami kezelésben lévő társasági tulajdon hányad mérsékelt* (Veszprém, Baranya, Fejér, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Heves, Budapest, Pest). Ezekben a megyékben ugyan vannak még privatizációs tartalékok, azonban ezek olyan ágazatokban és gazdasági egységekben találhatóak, amelyeknek a *piaci megítélése kedvezőtlen*. S végül az utolsó csoportot alkotják a *mérsékelt állami tulajdont mutató*, és azon belül is kimondottan alacsony tartós kezelésű gazdasági társaságokat képviselő megyék, ahol a *gazdaságban lényegében már elenyésző az állami jelenlét* (Győr-Moson-Sopron, Tolna, Csongrád, Borsod-Abaúj-Zemplén).

A *tulajdonosok között országos (31,7%) és vidéki (31,9%) összevetésben is a magyar gazdasági szereplők* a meghatározóak. Ha ehhez hozzátesszük a dolgozói tulajdont is, akkor az arányok még átlagosan 5–6%-kal nőnek, azaz a privatizáció során – minden híresztelés ellenére – a *magyar tulajdonosok dominálnak*. Sorrendben Tolna (95,1%), Somogy (59,6%), Heves (44,8%), Veszprém (43,9%) és Komárom-Esztergom (41,1%) megyékben a legmagasabb a magyar tulajdonosok aránya. A legkisebb viszont a fővárosban (22,4%), Pest megyében (24,8%) és Vas megyében (24,8%) ennek a tulajdonosi rétegnek a képviselője. A *dolgozói tulajdont* is itt kell megemlíteni, ebben Bács-Kiskun vezet (16,0%) Zalát (15,4%) és Nógrádot (11,0%) megelőzve, érdekes, hogy Bács-Kiskun megye esetében a *MRP kivásárlás* volt számottevő.

A lista végén Pest megye (4,3%), Heves (3,9%) és Komárom-Esztergom (2,8%) található. Ezekben a térségekben a dolgozók részvétele jelentéktelen, de az MRP szervezetek sem aktivizálták magukat, azaz a *társaságok dolgozói és a menedzsment nem sok fantáziát látott saját működésükben*, vagy nem voltak kellően felkészültek e privatizációs lehetőség fogadásában.

A *külföldi tulajdonosok* a privatizációból 25–26%-ban részesültek. A *területi különbségek persze jelentősek*, de sehol sem éri el a külföldi részvétel az 50%-ot, ehhez a legközelebb Vas (45,3%), Hajdú-Bihar (43,1%) megye és Budapest (42,0%) került. Egyes megyékben *egy vagy néhány jelentősebb nagyvállalat privatizációja* jelenti csupán a külföldi részvételt. Ezek a kivásárlások meghatározták a megye gazdasági helyzetét, de hatottak a további külföldi befektetésekre is. Persze vannak ellenpéldák, hiszen a *legkevesebb külföldi befektetés a privatizáció során a Közép-Dunántúl térségébe áramlott* (Fejér 7,4%, Komárom-Esztergom 5,0%, Veszprém 5,5%). Viszont Fejér megye, s azon belül a jelentős gazdasági koncentrációt mutató *Székesfehérvár a zöldmezős külföldi befektetések egyik privilegizált színhelye*. Elenyésző a külföldi aktivitás a kedvezőtlen és egyoldalú gazdasági szerkezettel rendelkező Tolna (0,8%) és Nógrád megyében (5,7%).

A *privatizációs bevételek* alakulása is jelzi egy-egy területi egység gazdaságának aktivitását, egyben piacképességét. Miközben természetesen ezek a számok érzékelteket is, hogy a vizsgált területi egység, illetve annak központja egyúttal a székhelye valamilyen regionális funkciót ellátó–szolgáltató szervezetnek. (Ezen gazdasági egységeket² is megjelenítettük adatsorainkban avégett, hogy a területi szerkezetről teljes képet kapjunk.)

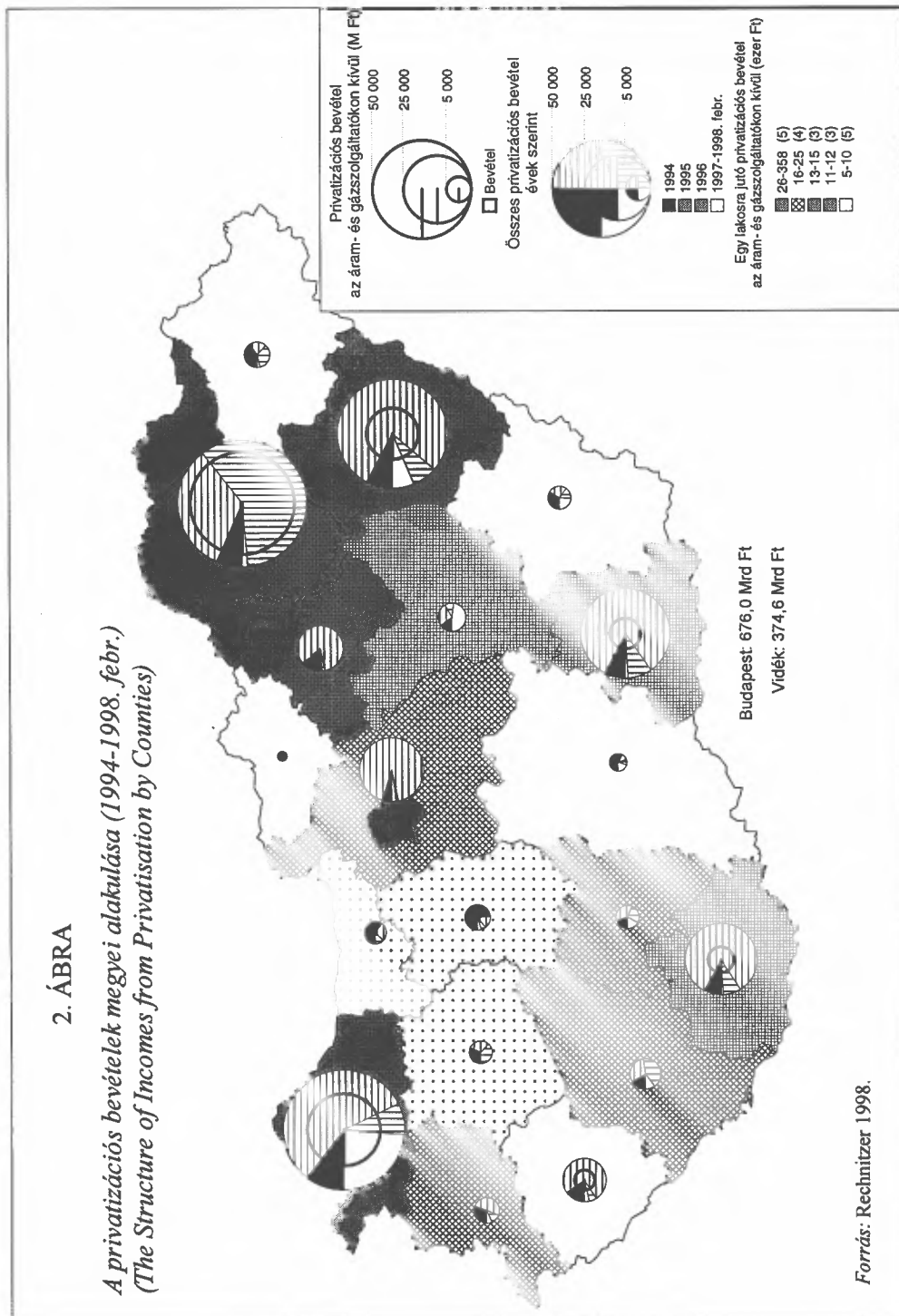
Országos viszonylatban közel 100 ezer Ft-ot tett ki a privatizációs bevétel egy főre vetítve 1994–1998 között, míg a vidéki átlag ennek csak a 42,4%-a, azaz 42,4 ezer Ft. Budapest hozta a legnagyobb bevételt 65,3%-ban, azaz több mint 674,3 Mrd Ft értékben, az egy lakosra jutó érték 234,1 ezer Ft volt.

A 2. ábrán az *egy lakosra jutó bevételeket és a megyék teljes privatizációs bevételét éves bontásban* adjuk meg. Két megyében, *Borsod-Abaúj-Zemplénben és Győr-Moson-Sopronban* eladott állami vagyon összege jelenti a *vidéki bevételek 42,1%-át*³ (148,4 Mrd Ft), ha nem vesszük figyelembe az itteni két közszolgáltató vállalatot, akkor a két megye részesedése 48,6%-ra emelkedik (81 Mrd Ft). Ehhez még hozzávesszük Hajdú-Bihar⁴, Csongrád és Baranya megyét, akkor ezen öt megyében *koncentrálódott a vidéki privatizációs bevétel 80,2%-a* (282,1 Mrd Ft), illetve a két közszolgáltató nélkül 63,7%-a (106,7 Mrd Ft).

A területi gazdaság közül csak *a néhány jelentősebb gazdasági egységet koncentráló térség* járult hozzá számottevően a privatizációs bevételek alakulásához, azaz a kivásárlásokban egyértelműen az *ágazati és a tevékenységi szempontok domináltak*, a területi ismérvek nem. A kedvezőbb helyzetben lévő, felszerelt, nagyobb regionális piacot ellenőrző és befolyásoló gazdasági egységeket koncentráló központok jobb helyzetbe kerültek a privatizáció során, az ottani gazdasági egységek iránt a kereslet nagyobb volt, így hozzájárultak a költségvetési bevételek alakulásához. Ugyanakkor a helyi, területi gazdaságok megújítása éppen a privatizáció következtében lett gyorsabb, ami a felzárkózásukat segítette, vagy esetenként nem fékezte tovább. A *hatások alapvetően pontszerűek voltak*, azok kevésbé érvényesültek egy-egy térségben, megyében, döntően *egy várost, egy települést érintettek*. Természetesen a nagyobb foglalkoztatási egységeknek kistérségi hatása is kimutatható volt a munkahelyek, illetve a centrumok fogyasztási potenciáljának megőrzésében.

2. ÁBRA

*A privatizációs bevételek megyei alakulása (1994-1998. febr.)
(The Structure of Incomes from Privatisation by Counties)*

Forrás: Rechnitzer 1998.

Megállapítható, hogy azokban a térségekben, amelyekben egyrészt *alacsony* volt az *állami vagyon*, másrészt annak gazdasági hatása inkább a *lokális, regionális piac-hoz kötődött*, többségben voltak az *E-hittel és/vagy kárpótlási jeggyel* történő fizetések (kiemelve az öt legnagyobb értéket: Fejér, Nógrád, Veszprém, Somogy, Bács-Kiskun megyék). Míg azokban a megyékben, ahol a *gazdasági társaságok iránt számottevő külföldi kereslet* jelentkezett, ott a *készpénzes* – gyorsabb – fizetési módok kerültek többségbe.

A *könnyített fizetési módok* vélhetően segítették területi szinten az állami vagyon értékesítését, hogy ez mennyire volt tudatos, és mennyiben volt a piaci hatások következménye, azt ma már eldönteni nem lehet. *A célkitűzések között nem találtunk arra utalást*, hogy a különféle fizetési módok és a terület gazdasági fejlettsége között kapcsolat alakítható ki, ezeket alapvetően a piaci viszonyok, vagy magának a privatizációs politikának az általános, és egyben aktuális célkitűzései határozták meg.

Az önkormányzatok és a privatizáció

Minden nehézség, az átmenet szokásos problémái és tisztázatlansága ellenére megtörtént az *önkormányzatok* állami vagyonból való részesedésének biztosítása. Ezek a források *nem voltak jelentéktelenek* az önkormányzati szektorban, ugyan évekre oszlottak el, különféle formában érkeztek, de a *működést, az üzemeltetést, illetve számos esetben a fejlesztést tudták segíteni*. A nehézségek és az időbeli eltolódások kellemetlenségei ellenére ki kell emelni azt, hogy egy, már átlátható működési és szervezeti, valamint fejlesztési célokkal rendelkező önkormányzatokhoz jutottak el ezek az anyagi források és tulajdonok, így azok hasznosítása, a *helyi közösségek érdekében történő aktivizálásuk célirányosabb volt*, jobban szolgálta a helyi, térségi folyamatokat.

Az önkormányzatoknak visszajuttatott források *területi szerkezete visszatükrözte a korábbi gazdasági szerkezetet*, hiszen részben annak elhelyezkedése alapján történt, részben pedig a korábban nagyobb fejlesztési aktivitást mutató települések (közmu-vagyon) magasabb arányban részesültek a lehetséges forrásokból. Az állami vagyon privatizációjából származó önkormányzati vagyon főleg a *nagycentrumokban* és az egy-egy korszerű gazdasági egységnek székhelyet adó településeken koncentrá-lódott. Az önkormányzatokat a gazdasági szereplőkhöz közelítette, ami részben *moz-gásterek*, részben pedig a helyi fejlesztések lehetőségeinek szélesítését eredményezte.

A vonatkozó törvények szerint a vagyonkezelőnek a helyi és a megyei önkormányzatok felé a *belterületi földek, az alapítói jogú járandóságok és a közműva-gyon után járó részesedés* alapján különböző mértékű és típusú vagyoni juttatás kötelezettségei voltak. Az ÁPV Rt. jogelőd szervezetei csak részben elégítették ki az önkormányzatok jogos igényeit, illetve olyan gyakorlatot alakítottak ki, amely a nem egyértelmű jogszabályi rendelkezések esetében inkább csak a vagyonkezelő számára volt előnyös. A jogelődök többéves késedelme miatt az ÁPV Rt. a járulékok csökkentése, eliminálása érdekében „alku” folyamatot kezdeményezett az önkor-

mányzatokkal, amelyek azután a sikerdíjért alkalmazott külső szakértő munkáját – annak elsősorban a tartalmát – tekintve botrányba torkolltak.

A kifizetések évenkénti ütemezéséről nem kaptunk információt az ÁPV Rt.-től, így elemzésünkben a *kifizetések típusa* (készpénz, részvény, kárpótlási jegy, vagyontárgy, részletfizetés) szerinti megyei és település-kategória alapján történő (az 1998. februári állapotot tükröző) összesítést végeztük el. Ennek eredményeképpen kijelenthetjük, hogy általában a gazdagabb, a szerkezeti válságtól, a magas munkanélküliségtől kevésbé sújtott települések önkormányzatai kapták a legmagasabb egy főre jutó kifizetéseket, s ezáltal mintegy „újratermelik” jólétüket. Jól kirajzolódott az is, hogy a kistelepülések, az aprófalvak jellemezte régiók szinte nagyságrenddel kisebb privatizációból származó forrásokkal gazdálkodhattak, szemben a nagyobb városok bőségesebb juttatásaival.

A privatizációból származó bevételek összesített értékének a települési önkormányzatok *éves bevételeivel* való összevetése során pedig megállapíthattuk, hogy azok *jelentős nagyságot képviseltek* az önkormányzatok esetében, még akkor is, ha a nevezett privatizációs juttatásokat nem egy évben, és nem is mindig készpénzben kapták meg.

A területi hatások

Az elmúlt évek *privatizációs stratégiái* – a privatizációs törvény és annak alapján az előző kormány éves célkitűzései – közvetlenül, *egyértelmű utalást nem tartalmaztak* arra vonatkozóan, hogy az állami vagyon értékesítésénél és kezelésénél a *területi szempontokat* érvényesíteni szükségesek.

A célkitűzések egyik részében viszont *felismerhetők*, hogy azoknak igenis vannak *területi hatásai*, ezek a következők:

- *magyar vállalkozók, beszállítók*, alapanyag-termelők támogatása, különös tekintettel a mezőgazdaságra és az élelmiszeriparra,
- *munkahely-megőrzés*, munkahelyteremtés, munkavállalói szociális szempontok érvényesítése,
- a privatizációs bevételek felhasználása a *reorganizáció*, a környezeti károk és terhek enyhítésére.

A célkitűzések másik csoportja – és értelemszerűen ezek voltak többségben, egyben meghatározónak is tekinthetők – magának a *piacnak a bővítését*, a befektetések ösztönzését és a gazdálkodás megújítását segítették, azaz a gazdasági feltételek javítását határozták meg.

A *területi politika* lényegében 1996-ig *válságkezeléssel* foglalkozott, részben az ágazati válságterületekben, másrészt az elmaradott, hátrányos helyzetű régiókban próbált meg lépéseket tenni a leszakadás csökkentése érdekében, alapvetően a hálózati infrastrukturális rendszerek (telefon, gáz, víz, csatorna) kiépítésének támogatásával, és csak mérsékelten a munkahelyteremtéssel.

Az 1996-ban elfogadott XXI. tv. „*A területfejlesztésről és rendezésről*” foglalja elsőként egységes rendszerbe a magyar területi politikát, meghatározza annak céljait, fejlesztési irányait, kijelöli az intézményrendszereit, és utalást tesz az eszközrendszerre. Az Országgyűlés csak 1998 elején fogadott el irányelveket a területfejlesztésről. A területfejlesztés tehát „*lekéste*” az *állami vagyon privatizációját*, hiszen bármilyen igényt is jelenít meg azzal kapcsolatban, az érvényesítés lehetősége minimális, a magánosítás lényegében befejeződött⁵.

Míg a privatizációs és a területi politika szintjén a kinyilvánított koordináció nem regisztrálható, addig az állami vagyon magánosítása, illetve az azzal való gazdálkodás igenis *befolyásolta az ország területi szerkezetét*, mégpedig a következő összefüggésekben:

- 1) *az állami tulajdon értékesítése révén*, amikor a magánosítás közvetlenül hat az adott települési–területi gazdaság szerkezetére, azt vagy módosítja (leépíti), vagy megtartva stabilizálja, egyben új gazdasági szereplőket (szervezeteket) és együttműködésekkel eredményez, illetve területi konfliktusokat indukál,
- 2) *a privatizációs bevételek visszajuttatása az önkormányzatoknak*, ezzel a települési–területi intézményrendszer működtetésének és részben fejlesztésének segítése történik meg, ami szintén a lokális–regionális gazdaság működési terreit bővíti,
- 3) *a kormányzat által meghatározott, a területfejlesztéssel is összefüggésbe hozható vagyon, illetve forrás átadásával*, a különféle állami alapokra történő átutalás, vagy fejlesztést segítő intézmények létrehozása, azok támogatása révén (pl. regionális fejlesztési társaságok), illetve az *állami vagyon kezelésével*, elsősorban a reorganizáció által érintett társaságok és azok települései, térségei, egyben az ágazati–területi válságkezelésben való aktív részvétel a gazdasági szereplők oldaláról.

Az állami vagyon privatizációjának eredményessége egy-egy *település, térség gazdasági bázisát döntően meghatározta*. Minél gyorsabban és sikeresebben történt meg az állami vagyon magánosítása, annál látványosabb lett az adott település, térség gazdaságának stabilitása, vagy a gazdaságszerkezet, a tevékenységi módok átrendeződése.

A piaci értékítélet alapján alakult az, hogy az ország *fejlettebb, nagyobb vállalkozói aktivitást felmutató térségeiben* az állami vagyon privatizációja gyorsabban, eredményesebben zajlott, mint *a keleti, kedvezőlenebb adottságokkal rendelkező térségekben*. Ugyanakkor ezekben a térségekben pontszerűen, *egy-egy gazdasági központban* szintén sikeresen és gyorsan zajlott a privatizáció, így az adott ágazatok töretlenül fejlődtek.

Az ország *korábbi térbeli, gazdasági szerkezetét a privatizáció egyértelműen visszatükrözte*, sőt azt lényegében megtartotta, erősítette. A főváros, mint a gazdasági tevékenységek centruma, egyben a jövő számára meghatározó gazdasági ágazatok irányító központja, nagy arányt képviselt az állami vagyon magánosításának különféle mutatóiból. Így lényegében képes volt a *fővárosi gazdaság önmagát megújítani, részben a tőkeállományát, részben pedig a szervezeti rendszerét, piaci kapcsolatait*.

A vidéki terek közül a privatizáció nyertesei a korszerűbb technológiával, frissebb eszközállománnyal, jobb piaci kapcsolatokkal rendelkező térségek, illetve azok, amelyekben egy vagy néhány, a privatizáció szempontjából kiemelkedő kereslettel rendelkező ágazat egységei voltak megtalálhatók (élelmiszeripar, gépipar, energiaipar, vegyipar, szolgáltatások, kereskedelem). A vesztesek között azokat a térségeket és településeket kell említeni, amelyek a korábbi nehézipar, így a bányászat, kohászat egységeit tömörítették.

A településhálózat centrumait a privatizáció szintén kedvezően érintette, hiszen többségében a nagyközpontokban található az értékesítésre került társaságok központjai, így helyzetüket gyorsabban tudták stabilizálni, mint a kisebb, főleg a településeket biztosító települések. A kisebb települések közül, ahol az egyoldalú gazdasági szerkezet piacképes volt, ott előremutató fejlődés indult meg, míg ahol a piac nem értékelt a gazdasági bázist, ott a megújítás nem következett be.

Az állami vagyon privatizációja során a település-kategóriák és a privatizációban részt vett társaságok között nagymértékű területi egyenlőtlenség mutatható ki, s ennek okai a következők:

- Budapest részesedése mind a saját vagyomból, mind a jegyzett tőkét tekintve a legmagasabb a településkategóriák között, a saját vagyon 56%-a koncentrálódik a fővárosra.
- Az állami vagyon privatizációs folyamatában gyakorlatilag a húszezernél nagyobb városok vettek részt.
- A húszezernél kisebb lélekszámú településkategóriákban egyre kevesebb a privatizációs folyamatban részt vevő települések száma. Összességében 2 907 település nem vett részt a folyamatban, azaz a települések 93%-a nem érintett az állami vagyon magánosításában.
- A sajátvagyon esetében a „top 25” települése a százezres megyeszékhelyeket leszámítva az ipari tengely mentén helyezkednek el, ez az évtizedek alatt kialakult térszerkezetet igazolja vissza. A „top 25” és a nagyvárosok privatizációs szintje közötti különbség a nagyvárosok javára kedvező, s jelzi a diverzifikált gazdaságszerkezeten alapuló fejlődés lehetőségét, s egyben az állami vagyon privatizációjának sikerességét.

Az értékesítésekben az új magyar tulajdonosok alkották a többséget főleg a vidék vonatkozásában. Az ágazati skála széles. Területi specifikumok abban határozhatók meg, hogy egyrészt a helyi–regionális piacra termelő egységek kerültek a magyar tulajdonosok birtokába, másrészt főleg a kis és közepes nagyságú településeken a helyi–területi illetőségű (lakos) tulajdonosok vélhetően nagyobb számban találhatóak (döntően a mezőgazdaságban).

A privatizációban megjelenő külföldi tőke befektetési szempontjait alapvetően a megjelenő privatizációs kínálat mozgatta. Kevés ország esetében figyelhető meg tudatos térségi építkezés, s itt is kiugró Budapest, mint főváros – Kelet-Közép-Európa egyik meghatározó gazdasági, szolgáltatási centruma – vonzó hatása, akár ágazatoktól is függetlenül.

Úgy tűnik a *település-hierarchia, mint rendező elem a területiség alakulásában nem játszott döntő szerepet*. A régiók és a megyék között elsősorban a *Nyugat-Dunántúl* kitértetett helye érzékelhető, ám meglepő, hogy ez nem párosul a Közép-Dunántúl megyéinek hasonlóan kedvező megítélésével. Éppen ellenkezőleg, e megyékben mutatkozik a legkisebb aktivitás, amit csak részben tekinthetünk a kínálat hibájának.

Az utóbbi négy év magánosításából, illetve a részlegesen állami kézben lévő társaságok eladásából levonható tapasztalatok azt mutatják, hogy *növekszik Észak-Magyarország és Észak-Alföld vonzereje*, sőt, kismértékben még a *dél-alföldi régió* iránt is növekedett az érdeklődés. Kifejezetten elgondolkodtató viszont, hogy *továbbra sem látszik jelentős aktivitás a Dél-Dunántúl* nagyobb részén, sőt, ha sarkosan akarunk fogalmazni, akkor Pécsen kívül nincs jelentős mozgás.

A befektetői stratégiák közül kiemelhető a *francia és az olasz modell*, amely a privatizációban elsősorban a fővárost kikerülve szerez pozíciókat (pl. a legnagyobb szolgáltató vállalatok megvásárlásán keresztül), kifejezetten tudatosan építkezve (lásd a franciák győri és szegedi vásárlásait).

Más országok inkább egyes ágazatokat, ágazatcsoportokat preferálnak, s függetlenül a telephelyi környezettől, igyekeznek teret nyerni. Erre a legjobb példákat a papíripar, a gyógyszeripar, az élelmiszeripari alágazatok magánosításánál lehet találni.

A *cél* ma már elsősorban az, hogy a szerződésekbe beépített garanciák megkövetelésével, a magánkézbe adott társaságok tulajdonosai hozzanak létre egy *valóban hatékonyan működő, nyugat-európai mércével is versenyképesnek tekinthető nemzetgazdaságot*, legyenek akár külföldiek, akár magyar befektetők az új tulajdonosok.

Az *ország térszerkezetében* vannak tehát régiók (Nyugat-Magyarország és Fejér megye), amelyek *tartósan elkülönülnek* a többitől, s azt elsődlegesen a gazdasági adottságaiknak köszönhetik, amiket a privatizáció is – szükségszerűen – újratermelt. Az alacsony privatizációs szint az egyes, elkülönült megyék (Komárom-Esztergom, Tolna) esetében egy-egy, esetleg néhány, döntően *alapanyag termelést képviselő ágazattal párosult*, így a megyék megtartották tradicionális gazdasági szerkezetüket és jellemzőiket, ezeket lényegében változások nélkül viszik tovább, melynek következtében modernizációjuk lassúbb, mérsékeltebb. Az *átmeneti, vegyes gazdaságok megyei tömbösödnek* és az ország egyre látványosabb „*déli-banánját*” alkotják, ahol a gazdaság aktivitása éppúgy gyenge-közepes, mint maga a privatizáció. Ez a csoport *nem stabil*, alapvetően bizonytalan, bármikor felbomolhat, s újrendezheti az ország középső és déli térségeit, e folyamatos változás még hosszabb távon jellemezni fogja. S végül a *kedvezőtlen adottságú* csoport, Észak- és Kelet-Magyarország, ahol ugyan érzékelhető volt a privatizáció, amely alapvetően egy-egy, a térség és a nemzetgazdaság szempontjából fontos társaságot érintett csupán, de a *gazdaság teljesítménye alacsony*, így tartós elmozdulásra nem vagy kevésbé számíthatnak. A kedvezőtlen helyzetű térségek *sem egységesek*, mert azokon belül is kialakulhatnak tömbök, azonban *tartós felzárkózásra hosszú távon nem, vagy kevésbé lesz lehetőségük*.

Az állami vagyon privatizációjának tehát *nincs egy egységesen értelmezhető, kijelölhető területi összefüggésrendszere*. A gazdasági, piaci célok szinte teljes dominanciája érvényesült, a térségek felzárkózását, azok gazdasági – de mondhatjuk azt is, hogy társadalmi – megújítását viszont a sikeres privatizációk nagyban segítették.

A területi politika és a privatizáció

Korábban kormányzati döntések, majd 1995-től a privatizációs törvény határozza meg, hogy az *állami vagyon értékesítésének bevételeit mire lehet fordítani*. A 4. táblázatban megpróbáltuk összegyűjteni azokat az alapokat, illetve támogatási célokat, amelyek 1994–1997 között valamilyen formában kapcsolatba hozhatók a területfejlesztéssel. Ezek közül a *Területfejlesztési Alapnak* történő átadás lényegében demonstrálja, hogy a privatizációs bevételek közvetlen módon is szolgálják a területi folyamatok alakítását, sőt annak meghatározó forrását jelentik. *Az önkormányzati kifizetésekkel* foglalkoztunk, az agrár reorganizációhoz nem rendelkezünk adatokkal. Az 1994-ben *alakított regionális fejlesztési társaságok* lényegében a Magyar Fejlesztési Bank területi egységeiként is működnek. A bank az elmúlt években többször kapott támogatást, ám azok az állami fejlesztések pénzügyi lebonyolítását célozták meg.

4. TÁBLÁZAT

*A területi folyamatokat is befolyásoló fontosabb privatizációs kiadások
(1994–1997, millió Ft-ban)*

*(The Most Important Privatisation Expenses Have an Impact on Regional Process
in Million HUF)*

Megnevezés	1994	1995	1996	1997
Területfejlesztési Alap	50	-	5 000	7 000
Önkormányzati kifizetések	3 000	5 676	21 635	26 378
Világkiállítási Alap	500	-	-	-
Regionális fejlesztési társaságok	854,1	-	-	-
Reorganizációs kiadások	5 550	9 792	15 670	12 142
Agrár reorganizáció	-	-	-	4 365
<i>Összesen</i>	<i>9 954,1</i>	<i>15 468</i>	<i>42 305</i>	<i>49 885</i>
Arány a kiadásokból (%)	10,1	6,4	12,4	15,1

Forrás: Privatizációs Monitor 1994, 1995, 1996, 1997. ÁPV Rt.

Ma már látható, hogy *célszerű lett volna összekapcsolni a privatizációt és a területfejlesztést*. Jelentősebb kedvezményeket kellett volna adni az elmaradott térségekben vagy a gazdasági szempontból kevésbé aktív régiókban az állami tulajdon magánosításához, hogy e régiók vonzását növeljük, egyben gazdasági bázisuk élénkítését ilyen összefüggésben is elősegítsük.

Bizonyos térségekben megtörténtek a beavatkozások, éppen *reorganizációs* akciókon keresztül. A privatizációs politika részét képezte, hogy az állami tulajdonban lévő társaságokat részben a működésük biztonságossá tétele, részben pedig az értékesítésre történő előkészítésük érdekében megfelelő gazdasági színvonalra hozzák a

Úgy tűnik a *település-hierarchia, mint rendező elem a területiség alakulásában nem játszott döntő szerepet*. A régiók és a megyék között elsősorban a *Nyugat-Dunántúl* kitüntetett helye érzékelhető, ám meglepő, hogy ez nem párosul a Közép-Dunántúl megyéinek hasonlóan kedvező megítélésével. Éppen ellenkezőleg, e megyékben mutatkozik a legkisebb aktivitás, amit csak részben tekinthetünk a kínálat hibájának.

Az utóbbi négy év magánosításából, illetve a részlegesen állami kézben lévő társaságok eladásából levonható tapasztalatok azt mutatják, hogy *növekszik Észak-Magyarország és Észak-Alföld vonzereje*, sőt, kismértékben még a *dél-alföldi régió* iránt is növekedett az érdeklődés. Kifejezetten elgondolkodtató viszont, hogy *továbbra sem látszik jelentős aktivitás a Dél-Dunántúl* nagyobb részén, sőt, ha sarkosan akarunk fogalmazni, akkor Pécsen kívül nincs jelentős mozgás.

A befektetői stratégiák közül kiemelhető a *francia és az olasz modell*, amely a privatizációban elsősorban a fővárost kikerülve szerez pozíciókat (pl. a legnagyobb szolgáltató vállalatok megvásárlásán keresztül), kifejezetten tudatosan építkezve (lásd a franciák győri és szegedi vásárlásait).

Más országok inkább egyes ágazatokat, ágazatcsoportokat preferálnak, s függetlenül a telephelyi környezettől, igyekeznek teret nyerni. Erre a legjobb példákat a papíripar, a gyógyszeripar, az élelmiszeripari alágazatok magánosításánál lehet találni.

A *cél* ma már elsősorban az, hogy a szerződésekbe beépített garanciák megkövetelésével, a magánkézbe adott társaságok tulajdonosai hozzanak létre egy *valóban hatékonyan működő, nyugat-európai mércével is versenyképesnek tekinthető nemzetgazdaságot*, legyenek akár külföldiek, akár magyar befektetők az új tulajdonosok.

Az *ország térszerkezetében* vannak tehát régiók (Nyugat-Magyarország és Fejér megye), amelyek *tartósan elkülönülnek* a többitől, s azt elsődlegesen a gazdasági adottságaiknak köszönhetik, amiket a privatizáció is – szükségszerűen – újratermelt. Az alacsony privatizációs szint az egyes, elkülönült megyék (Komárom-Esztergom, Tolna) esetében egy-egy, esetleg néhány, döntően *alapanyag termelést képviselő ágazattal párosult*, így a megyék megtartották tradicionális gazdasági szerkezetüket és jellemzőiket, ezeket lényegében változások nélkül viszik tovább, melynek következtében modernizációjuk lassúbb, mérsékeltebb. Az *átmeneti, vegyes gazdaságok megyei tömbösödnek* és az ország egyre látványosabb „*déli-banánját*” alkotják, ahol a gazdaság aktivitása éppúgy gyenge-közepes, mint maga a privatizáció. Ez a csoport *nem stabil*, alapvetően bizonytalan, bármikor felbomolhat, s újrendezheti az ország középső és déli térségeit, e folyamatos változás még hosszabb távon jellemezni fogja. S végül a *kedvezőtlen adottságú* csoport, Észak- és Kelet-Magyarország, ahol ugyan érzékelhető volt a privatizáció, amely alapvetően egy-egy, a térség és a nemzetgazdaság szempontjából fontos társaságot érintett csupán, de a *gazdaság teljesítménye alacsony*, így tartós elmozdulásra nem vagy kevésbé számíthatnak. A kedvezőtlen helyzetű térségek *sem egységesek*, mert azokon belül is kialakulhatnak tömbök, azonban *tartós felzárkózásra hosszú távon nem, vagy kevésbé lesz lehetőségük*.

Az állami vagyon privatizációjának tehát *nincs egy egységesen értelmezhető, kijelölhető területi összefüggésrendszere*. A gazdasági, piaci célok szinte teljes dominanciája érvényesült, a térségek felzárkózását, azok *gazdasági* – de mondhatjuk azt is, hogy *társadalmi* – megújítását viszont a *sikeres privatizációk nagyban segítették*.

A területi politika és a privatizáció

Korábban kormányzati döntések, majd 1995-től a privatizációs törvény határozza meg, hogy az *állami vagyon értékesítésének bevételeit mire lehet fordítani*. A 4. táblázatban megpróbáltuk összegyűjteni azokat az alapokat, illetve támogatási célokat, amelyek 1994–1997 között valamilyen formában kapcsolatba hozhatók a területfejlesztéssel. Ezek közül a *Területfejlesztési Alapnak* történető átadás lényegében demonstrálja, hogy a privatizációs bevételek közvetlen módon is szolgálják a területi folyamatok alakítását, sőt annak meghatározó forrását jelentik. *Az önkormányzati kifizetésekkel* foglalkoztunk, az agrár reorganizációhoz nem rendelkeztünk adatokkal. Az 1994-ben *alakított regionális fejlesztési társaságok* lényegében a Magyar Fejlesztési Bank területi egységeiként is működnek. A bank az elmúlt években többször kapott támogatást, ám azok az állami fejlesztések pénzügyi lebonyolítását célozták meg.

4. TÁBLÁZAT

*A területi folyamatokat is befolyásoló fontosabb privatizációs kiadások
(1994–1997, millió Ft-ban)*

*(The Most Important Privatisation Expenses Have an Impact on Regional Process
in Million HUF)*

Megnevezés	1994	1995	1996	1997
Területfejlesztési Alap	50	-	5 000	7 000
Önkormányzati kifizetések	3 000	5 676	21 635	26 378
Világkiállítási Alap	500	-	-	-
Regionális fejlesztési társaságok	854,1	-	-	-
Reorganizációs kiadások	5 550	9 792	15 670	12 142
Agrár reorganizáció	-	-	-	4 365
<i>Összesen</i>	<i>9 954,1</i>	<i>15 468</i>	<i>42 305</i>	<i>49 885</i>
Arány a kiadásokból (%)	10,1	6,4	12,4	15,1

Forrás: Privatizációs Monitor 1994, 1995, 1996, 1997. ÁPV Rt.

Ma már látható, hogy *célszerű lett volna összekapcsolni a privatizációt és a területfejlesztést*. Jelentősebb kedvezményeket kellett volna adni az elmaradott térségekben vagy a gazdasági szempontból kevésbé aktív régiókban az állami tulajdon magánosításához, hogy e régiók vonzását növeljük, egyben gazdasági bázisuk élénkítését ilyen összefüggésben is elősegítsük.

Bizonyos térségekben megtörténtek a beavatkozások, éppen *reorganizációs* akción keresztül. A privatizációs politika részét képezte, hogy az állami tulajdonban lévő társaságokat részben a működésük biztonságossá tétele, részben pedig az értékesítésre történő előkészítésük érdekében megfelelő gazdasági színvonalra hozzák a

jelenlegi és jövőbeli tulajdonosok. Így az ÁPV Rt., a további tulajdonosok és a befektetők külön-külön vagy együtt tőkeemelést hajtottak végre bizonyos társaságokban. A reorganizációt is szolgáló tőkeemelések alakulását mutatja évenként és fontosabb tulajdonos csoportonként az 5. táblázat, illetve mindezek területi megoszlását a 6. táblázat.

5. TÁBLÁZAT

A reorganizációs tőkeemelések nagysága (1994–1997)
(The Extent of Reorganisation Capital Increasing)

Évek	ÁPV Rt. tőkeemelése (M Ft)	Nyilvános tőke- emelés (M Ft)	Külső befektetők tőkeemelése (M Ft)
1994	13 739,9	387,0	19 174,0
1995	6 042,5	51,7	13 405,8
1996	21 149,6	0	16 679,2
1997	9 445,0	0	12 181,3
Összesen	50 377,0	438,7	61 440,0

Forrás: ÁPV Rt. adatbázis 1998.

Az országos összesen adatokat a rendelkezésre bocsátott adatbázisok alapján, területi szinten bontottuk meg, arra keresve a választ, hogy

- a helyi gazdasági bázis alakításához milyen nagyságú támogatást kaptak az egyes megyékben, azok fontosabb ágazataiban, részben az állami tulajdonostól, részben pedig a külső befektetőktől vásárlás révén,
- a privatizációs bevételek és az állami tulajdonos által nyújtott támogatások egy-egy megye vonatkozásában összehasonlíthatók-e, ezek elosztásában érvényesülnek-e valamilyen területi szempontok vagy egyszerűen csak az ágazati preferenciák,
- s végül a külső befektetők éppen a tőkeemeléseken keresztül mely térségeket, azok mely ágazatait részesítették előnyben.

Az első kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy a vidék és a főváros vonatkozásában közel azonos arányban részesedtek a társaságok az állami tulajdonos tőkeemeléséből. Területi aránytalanságok viszont szembeötlők, hiszen Borsod-Abaúj-Zemplén megye kapta az állami tulajdonos vidéki hozzájárulásának 65,6%-át, s ennek is többségét a diósgyőri és az ózdi acélkohászati vertikum reorganizációs programja emésztette fel. A válságtérségek közül Nógrádban hajtottak végre jelentős tőkeemelést (6,4%), amely a salgótarjáni ipari bázis feljavítását szolgálta (üveggyártás, acélipar, elektronikai ipar). Számottevő még Veszprém megyében a vegyiparnak nyújtott támogatás (8,5%), és Komárom-Esztergom megyében, az agrár szektorban és a vegyiparban végrehajtott tőkeinjekciók (5,4%), hasonlóan az agrárágazat támogatásához a békési térségben (4,4%).

6. TÁBLÁZAT

*A tőkeemelés az ÁPV Rt. és a külső befektetők részéről területi bontásban
(1994–1997)*

*(Capital Increasing of the Hungarian Privatisation and State Holding Company
and Other Investors by Counties)*

Megye	Privatizációs bevétel (M Ft)	ÁPV Rt. tőkeemelése (M Ft)	Aránya a privatizációs bevételből (%)	Külső befek- tetők tőke- emelése (M Ft)	Megoszlása (%)
Győr-Moson- Sopron	70 682,6	118,1	0,17	3 706,4	6,03
Vas	4 519,1	0,0	0,00	725,7	1,18
Zala	12 160,2	30,0	0,25	863,6	1,41
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>87 361,9</i>	<i>148,1</i>	<i>0,17</i>	<i>5 295,7</i>	<i>8,62</i>
Fejér	4 518,2	623,0	13,79	0,0	0,00
Komárom- Esztergom	3 574,3	1 252,6	35,04	3 284,7	5,35
Veszprém	4 204,2	2 000,1	47,57	246,8	0,40
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>12 296,7</i>	<i>3 875,7</i>	<i>31,52</i>	<i>3 531,5</i>	<i>5,75</i>
Baranya	29 007,6	0,0	0,00	153,5	0,25
Somogy	6 106,6	81,0	1,33	2 152,9	3,50
Tolna	4 138,0	50,1	1,21	105,0	0,17
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>39 252,2</i>	<i>131,1</i>	<i>0,33</i>	<i>2 411,4</i>	<i>3,92</i>
Bács-Kiskun	2 550,4	270,0	10,59	232,7	0,38
Békés	3 794,9	1 035,6	27,29	365,6	0,60
Csongrád	43 083,8	0,0	0,00	418,0	0,68
<i>Dél-Alföld</i>	<i>49 429,1</i>	<i>1 305,6</i>	<i>2,64</i>	<i>1 016,3</i>	<i>1,65</i>
Hajdú-Bihar	60 908,1	957,1	1,57	159,9	0,26
Jász-Nagykun- Szolnok	5 250,0	87,6	1,67	3 435,5	5,59
Szabolcs-Szatmár- Bereg	4 449,2	0,0	0,00	2 577,3	4,19
<i>Észak-Alföld</i>	<i>70 607,3</i>	<i>1 044,7</i>	<i>1,48</i>	<i>6 172,7</i>	<i>10,05</i>
Borsod-Abaúj- Zemplén	77 850,1	15 290,1	19,64	2 479,2	4,04
Heves	13 301,5	0,0	0,00	532,0	0,87
Nógrád	1 122,1	1 500,2	133,70	100,5	0,16
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>92 273,7</i>	<i>16 790,3</i>	<i>18,20</i>	<i>3 111,7</i>	<i>5,06</i>
Pest	23 361,2	0,0	0,00	670,0	1,09
Budapest	675 961,8	27 081,5	4,01	39 230,7	63,85
<i>Budapest és Pest megye</i>	<i>699 323,0</i>	<i>27 081,5</i>	<i>3,87</i>	<i>39 900,7</i>	<i>64,94</i>
<i>Megyék összesen</i>	<i>374 581,9</i>	<i>23 295,5</i>	<i>6,22</i>	<i>22 209,3</i>	<i>36,15</i>
Összesen	1 050 543,8	50 377,0	4,80	61 440,0	100,00

Forrás: ÁPV Rt. adatbázis 1998.

Ha összevetjük a *privatizációs bevételt és az állami tulajdonos tőke emelésének arányát* egy-egy megyében, akkor jól látszik, hogy azokban a térségekben történt meg a helyi gazdaság megerősítése, ahol a bevételek alacsonyok voltak, azaz a tartós veszteségek érdekében területi szinten egy-egy meghatározó társaság, lényegében ágazat kapott támogatást. Vélhetően több megyében éppen ezeket a *kulcsfontosságú gazdasági egységeket nem lehetett volna privatizálni*, ha azokat számottevő állami tulajdonosi tőkeinjekcióval nem tették volna rendbe.

Tudnunk kell azt a magyar gazdaság területi szerkezetéről, hogy számos település és térség egy, vagy jobb esetben néhány nagy iparvállalatra vagy mezőgazdasági üzemre épült, ami nemcsak a munkahelyeket jelentette, hanem az „*egy település-egy társaság*” rendszerben a települések működését, üzemeltetését is. A *helyi gazdasági bázis megingása a települések egész rendszerét érintette*, így az állami tulajdonos reorganizációs támogatása már a munkahelyek egy részének megmaradását eredményezte a telephely-centrum településben, annak instabilitását tovább nem fokozta. Ez a *közvetett területfejlesztési hatás* megítélésünk szerint számottevő volt, hiszen Veszprém, Komárom-Esztergom és Békés megyében a reorganizációs akciók nem növelték jelentősen a foglalkoztatási feszültségeket, sőt a gazdasági egységek kilábalásával a helyi bevételek (iparüzési adó) lassú áramlását is megindították.

Azt persze le kell szögezni, hogy itt a *döntések nem terület-politikai elvek alapján születtek*, azokat nemzetgazdasági és ágazati érdekek motiválták, területi szempontok igencsak közvetetten jelentkeztek. A második kérdésünkre tehát a válasz egyértelműen az, hogy az ágazati prioritások szükségszerűen megjelenítettek területi hatásokat is, azonban *területfejlesztési célok sem ebben, sem más privatizációs akciókban egyértelműen nem ismerhetők fel*.

Ha az állami tulajdonost csak nagyon áttételesen mozgatták területi összefüggések, akkor a külső befektetőket ez a cél egyáltalán nem érdekelte. A harmadik kérdésünkre a választ megadja a táblázatunk utolsó oszlopa. Hiszen azokban a megyékben koncentráltak a külső, a reorganizációt is segítő befektetések, amelyekben – *a nemzetgazdasági szempontból – domináns ágazatokat ki lehetett vásárolni*, így Győr-Moson-Sopron (gépipar), Somogy (boripar, élelmiszeripar), Komárom-Esztergom (energiaipar, vegyipar), Jász-Nagykun-Szolnok (élelmiszeripar, gép- és cipőipar), Szabolcs-Szatmár-Bereg (vegyipar, élelmiszeripar), Borsod-Abaúj-Zemplén (vegyipar) megyékben. A megállapítást *Budapest* csak megerősíti, hiszen itt adatbázisunk szerint 33 esetben történt külső tőkeemeléssel egybekötött kivásárlás, s ezek a társaságok egy-egy magyar ágazat meghatározó gazdasági szereplőjének tekinthetők, döntő piaci részesedéssel.

A külső befektetések a tőkeemelésekkel tehát a *nemzetgazdasági szempontból meghatározó ágazatokat részesítették előnyben*, ami lényegében a *gazdasági pozíciók megszerzését*, vagy azok megerősítését jelentette. *Területi hatások ebben az esetben sem érvényesültek*, azok csak közvetetten, a társaságok működésének folytonossága vonatkozásában jelenhettek meg, de a területiség, mint befektetést befolyásoló tényező, nem jött számításba.

Jegyzetek

- ¹ Mély elemzés elvégzésére nem volt módunk, hiszen az egyes társaságok más-más időpontban kerültek az ÁPV Rt.-hez, így nem lehetett kimutatni egy-egy megyében, hogy a regisztrált létszámok és az alapításkori létszámok miként változtak, azok mekkora hányadát képezték a tartós, vagy időszakos munkanélkülieknek.
- ² A gázszolgáltató (Győr-Moson-Sopron: Győr, Hajdú-Bihar: Hajdúszoboszló, Zala: Nagykanizsa, Baranya: Pécs, Budapest, Csongrád: Szeged) és az áramszolgáltató vállalatok (Budapest, Baranya: Pécs, Győr-Moson-Sopron: Győr, Csongrád: Szeged, Borsod-Abaúj-Zemplén: Miskolc, Hajdú-Bihar: Debrecen) eladása az összes privatizációs bevételek 18%-át teszik ki 1994–1998 között, ezeket a székhely megyéknél vettük számításba, hiszen az ottani gazdasági lehetőségeket bővítik a kivásárlások.
- ³ 1996-ban az eladási csúcsot Borsod-Abaúj-Zemplén megye jelentette 63,1%-kal, míg 1997-ben Győr-Moson-Sopron megye 57,9%-kal.
- ⁴ Hajdú-Bihar megye 1%-ot képviselt a vidéki bevételekből, a csúcsot 1995-ben hozta 23,2%-kal, de 1997-ben is vidéki második helyet ért el 13,2%-kal.
- ⁵ Az Országos Területfejlesztési Koncepció (KTM, 1997) a területfejlesztés eszközrendszere között nem is tesz említést az állami vagyon privatizációjáról, abban a területi szempontok esetleges érvényesítéséről. Egyedül a korábban alapítással is támogatott, majd a Magyar Fejlesztési Bank regionális hálózatát képező regionális fejlesztési társaságok szerepének növelését szorgalmazza.

Irodalom

- Rechnitzer J. (1998) *A privatizáció területi összefüggései*. Számadás a Talentumról. Budapest, ÁPV Rt.
- Rechnitzer J. (szerk.) (1994) A külföldi tőke Magyarországon. – *MTA RKK ÉDO Közleményei*. 35. Győr, Kézirat.